

Раскрывается сущность глубинно-психологических ценностей, которые познаются в диагностико-коррекционном процессе активного социально-психологического обучения. **Ключевые слова:** бессознательное, глубинная психокоррекция, глубинно-психологические ценности.

© 2012

Ю.О.Святенко (м. Київ)

ПІЗНАННЯ РЕГРЕСІЇ СИБЛІНГІВ ЗАСОБАМИ ГЛИБИННОЇ КОРЕКЦІЇ

Актуальність дослідження. Сучасна психологічна діагностика переважно центрує увагу на стандартизованих методиках, тестах, що спираються на свідоме сприйняття суб'єктом запитань та надання відповідей. Останнє не торкається цілісних аспектів психічного в його свідомих та несвідомих проявах. Глибинна психокорекція зорієнтована на пізнання цілісної психіки у взаємозв'язках свідомої та несвідомої сфер.

Мета даної статті полягає в дослідженні особливостей пізнання регресії в процесі глибинної корекції за методом активного соціально-психологічного навчання.

Виклад основного матеріалу. Висвітлення проблеми регресії знаходимо в працях З.Фрейда, А.Фрейд, К.Юнга, М.Кляйн, М.Балінта, Р.Хайнца, Р.Ассаджолі, О.Феніхель та ін. В критичному словнику психоаналізу [3] регресія (regression) - повернення до більш раннього стану або способу дії. У спеціальному значенні - захисний процес за допомогою якого суб'єкт уникає (або намагається уникнути) тривоги шляхом еластичного або повного повернення на більш ранню стадію лібідного і Его розвитку. Стадія, на якій відбувається регресія, визначається наявністю точок фіксації. Теорія регресії припускає, що, за винятком ідеальних випадків, інфантильні стадії розвитку долаються не повністю, і тому більш ранні шаблони поведінки залишаються як альтернативні способи функціонування. Регресія, однак, не розглядається як життєздатний і ефективний захисний процес - навпаки, часто це "з вогню та в полум'я", оскільки регресія змушує індивіда заново пережити тривогу, властиву тій стадії, до якої він регресував. Наприклад, регресія з фалічного або едипового рівня на оральний здійснена як захист від тривоги кастрації, робить пацієнта беззахисним перед переживанням тривоги необхідної сепарації. В результаті регресія зазвичай супроводжується подальшими захисними спробами, призначеними вберегти Его від її наслідків [3]. На поведінковому рівні регресія супроводжується актуалізує примітивні реакції (крик, сльози, нецензурні слова), як і істерію на зразок блювоти, ссання пальців, зайва сентиментальність і ігнорування сексуальних відносин тощо.

Термін «регресія» (від лат regressus – повернення, рух назад) – захисний механізм, який полягає в тому, що індивідуум відступає до більш ранньої стадії розвитку, безпечнішої і приємнішої [9, с.420]. Регрес – перехід від більш високих форм розвитку до більш низьких, рух назад, зміни до гіршого. Протилежне поняття – прогрес. Глибинно-психологічне пізнання регресії, що покладено в основу статті, спирається на застосування методу АСПН, розробленого академіком НАПН України Т. С. Яценко в підготовці психологів-практиків. Метод АСПН зорієнтований на пізнання цілісності психічного в його свідомих і несвідомих виявах, що стає можливим завдяки спонтанності та невимушеності поведінки учасників процесу пізнання та самопізнання. Основи групової психокорекції за методом АСПН, його організаційні та методологічні засади висвітлено в роботах Т. С. Яценко, її учнів та послідовників: С. М. Аврамченко, О. Г. Білої, Л. Л. Бондаревської, Т. В. Горобець, І. В. Євтушенко, Б. Б. Іваненко, І. В. Калашник, О. О. Святки, О. Г. Стасько, Л. Г. Туз та ін.

Метод АСПН зорієнтований на надання допомоги суб'єкту в розв'язанні особистісної проблеми (внутрішньої суперечності). Він не лише спирається на психодинамічне розуміння психічного в цілісності та єдності свідомого і несвідомого, але й на закони «позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку психіки суб'єкта» [8, с. 64]. При наявності міжособистісних проблем спостерігається об'єктивна дезінтеграція психіки, яка і підлягає позитивній дезінтеграції, яка передбачає ослаблення ілюзорних аспектів психіки.

Інтеграція на більш високому рівні особистісного розвитку характеризується розвитком здатності суб'єкта до самоаналізу, розширення його самосвідомості та усвідомлення ролі інфантильного періоду життя для формування ригідних життєвих програм. Підкреслимо необхідність забезпечення позитивного характеру дезінтеграції психіки суб'єкта для здійснення інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта. Саме тому вкажемо на вимоги до позитивної дезінтеграції: багаторівневність, завершеність проміжного фрагменту роботи, розширення самосвідомості через пізнання системної впорядкованості психічного (на власному поведінковому матеріалі), наявність часткових (проміжних) позитивних. В даному контексті важливо підкреслити специфіку діагностики в АСПН що полягає в її процесуальності [2]. Останнє диктується функційними особливостями несвідомої сфери, пізнання якої базується на виявленні енергетичних осередків, що мають історію витіснення та знаходяться під блоками опорів. Пізнання глибинних детермінант передбачає ослаблення опорів. Таким чином процес пізнання базується на плинній мимовільній активності суб'єкта для якої в АСПН

створюються необхідні умови введенням специфічних принципів (добровільності, відсутність критики, «тут і тепер» та ін.), що сприяє формуванню почуття захищеності. Глибинне пізнання в АСПН асимілює важливі умови психоаналітичного процесу та намагається його зреалізувати при діалогічності процедури пізнання.

Відкриття Т. С. Яценко [10] різновидів психологічних захистів: периферійні та базальні є засадничою у визначенні теоретико-методологічної основи побудови процесуальної діагностики. Адже в процесуальній діагностиці завдяки діалогічній взаємодії базові захисти (з їх дорефлексивністю та позадосвідністю) мають змогу вияву в свідомій активності суб'єкта через відповіді на питання психолога, які є діагностично каталізуючими. Пізнання глибинних детермінант регресії базується на знанні цілісної психіки в її свідомих і несвідомих виявах, на розумінні складних та суперечливих взаємозв'язків свідомого та несвідомого в їх єдності та одночасній автономії. Процесуальна діагностика, перш за все, має на меті діагностувати єдність та суперечливість свідомої і несвідомої сфер психіки, їх інтеграційні та дезінтеграційні процеси. Кожне запитання психолога фактично є проблемним, тому що ініціює процеси свідомого (когнітивні підструктури захистів) на здійснення когнітивної інтеграції виявлених суперечностей що ніколи не могли бути здійснено поза участю когнітивної підструктури захистів. Таким чином, діалог дозволяє пізнати когнітивні ракурси базово-захисної системи психіки в її логічній впорядкованості та співставити їх з логікою несвідомого, виявленою шляхом аналізу поведінкового матеріалу. Така суперечність між логікою свідомого та несвідомого сигналізує про наявність особистісної проблеми суб'єкта, яку можливо нівелювати шляхом її усвідомлення[7].

Таким чином, центральною ланкою глибинно-психологічного пізнання є увага до внутрішньої суперечливості психіки, яка і задається розбіжністю в спрямуваннях активності суб'єкта: «до минулого» та водночас «до майбутнього»; «до інфантильних інтересів» та водночас «до просоціальних цілей». За цими двома розбіжностями стоять, відповідно, «принцип задоволення» та «принцип реальності», які, за всієї своєї конкурентності, приречені в процесі соціалізації до симультанного злиття, з динамікою пріоритетності: від «принципу задоволення» до «принципу реальності» [2,с.4].

Процес формування та функціонування механізмів психологічного захисту визначається ранніми переживаннями суб'єкта. Тому первинна інфантильна ситуація має емоційну значущість для суб'єкта. При цьому сила переживання є показником значущості ситуації незалежно від позитивної чи негативної - емотивної забарвленості та кількості переживань. Захисти, з одного боку, зберігають незмінними і задовольняють інфантильні (глибинно-психологічні) інтереси «Я», а з іншого – захищають «Я» в його ідеалізованих надбудовах (ідеалізоване «Я»). Епіфеноменом психологічних захистів є відступи від реальності, семантика яких підпорядкована генеральному механізму – «від слабкості до сили». Т.С.Яценко наголошує: «... в глибинному пізнанні психіки ми вимушені рахуватися не лише з афективними параметрами витіснень, але і з наступними аналітико-синтетичними, когнітивно впорядкованими утвореннями, презентованими в такому конструкті несвідомого, котрий втрачає прямий зв'язок з досвідом, що дозволяє його визначити як поза досвідне, дорефлексивне. Саме цей конструкт асимілюється в базальних формах психологічних захистів, котрі ми виділяємо поряд із ситуативними»[8]. Поведінковий матеріал респондента є об'єктом рефлексивного пізнання та самопізнання, і сприяє розвитку соціально-перцептивного інтелекту. При цьому будь – який вияв психіки суб'єкта (висловлювання, невербальна поведінка, психомалюнок, робота з каменями та тістом) несе в собі можливість актуалізації емоційних реакцій значимих для суб'єкта, що відкриває перспективи глибинного пізнання [8].

Фрагмент стенограми роботи з неавторським малюнком протагоніста М.

П.: 1. Якщо уявити, що дівчина на малюнку – це ви (рис. 1), то можливо припустити, що ви як і вона, готові зробити крок у прірву?

М.: 2. Я обрала цей малюнок, але не думала про те, щоб ступити в прірву. В мене стан такий «на краю прірви».

П.: 3. Можливо такий стан виник в ситуації розлучення батьків, певні обставини були не прогнозовані і неочікувані вами?

М.: 4. Мій батько дуже вродливий, цікавий чоловік, але він змарнів і попав у лікарню. Я сприйняла це як удар.

П.: 5. У батька були раніше такі зриви?

М.: 6. Як виявилось – так, але мама це все ретельно приховувала. Коли я про це дізналася, то хотіла це припинити, щоб позбавити маму страждань.

П.: 7. Ми виявили, що ви сильніша за це, але біда в тому, що ще необхідно знайти сили врятувати себе. Вас привабила картина, що в першу чергу, символізує ризик. Чому?

М.: 8. Мені подобається ризик.

П.: 9. Що він вам дає?

М.: 10. Я отримую нові відчуття.

П.: 11. Кроки в невідомість дають нові відчуття? А ви готові справлятися з такою «новизною»?

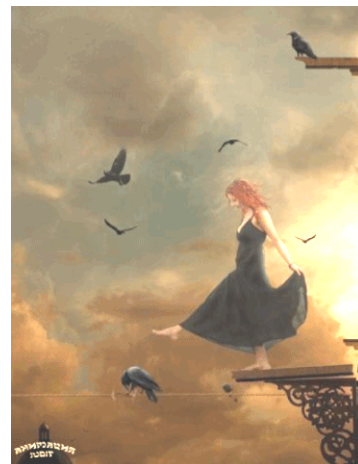

Рис. 1. Анімація

М.: 12. Я відчуваю в собі таку потребу, я відчуваю силу і знаю, що готова справитися з ризикованою ситуацією.

Фрагмент стенограми роботи з неавторським малюнком протагоніста А.

П.: 1. Що символізує для вас рис. 1?

А.: 2. Головною його ідеєю є безстрашність дівчини. Вона наступає на певні виступи в просторі, йде по канату, але мені не подобаються такі канати. Дівчина прямує до своєї мети і не боїться

П.: 3. В яку фігуру ви себе втілюєте?

А.: 4. В дівчину.

П.: 5. Дівчина ризикує, роблячи кроки в невідомість. Ви легко приймаєте її образ?

А.: 6. Мені здається, що їй не страшно, а значить, немає ризику падіння з канату.

П.: 7. Критерії «не страшно» і «не впаде» досить відносні, а дитина в вас не відає, що робить, і може потрапити невідомо куди. Ви маєте схильність до ризику (вказує на дівчину над прірвою, рис. 1)?

А.: 8. Так.

П.: 9. Чи не було у стосунках з чоловіком ситуації, в якій ви зробили крок, не розуміючи куди?

А.: 10. Тоді мені здавалося, що я з самого початку збагнула обреченість наших стосунків, а потім подумала: «А можливо складеться по іншому?».

П.: 11. Ви не змогли відмовитися від свого «хочу», і не прийняли до уваги раціональне рішення?

А.: 12. Я не відкидала «раціо», воно само відійшло на другий план. Наші стосунки були ризикованими, але це був свідомий крок в небезпечну ситуацію.

П.: 13. Крок, котрий ви зробили, відокремлюючись в дитинстві від родини батьків, теж був сміливим.

А.: 14. Виходить, що у дівчини немає іншого виходу: або падати разом з надламанною частиною чи ступати на проволочку?

П.: 15. Дівчина не може ступити на проволочку, тому що на ній сидить ворона. Якщо вона стане на спину вороні, то не попаде на проволочку, а значить впаде. Але в дівчини є можливість швидко повернутися назад.

А.: 16. Вона не хоче повертатися.

П.: 17. Ми бачимо що ваше раціо «притупляється» внутрішніми несвідомими тенденціями. Можливо, вам було погано, тісно там, звідки йде дівчина (зліва, рис. 1)?

А.: 18. Мені потрібно йти далі, тому немає сенсу повертатися назад.

П.: 19. Ми чуємо, що ви прагнете в невідомість (вказує на праву частину малюнка) і зовсім не аналізуєте аспекти виживання. Чи можна думати, що ви потрапляєте в небезпечну ситуацію, коли ваші раціональні аргументи відходять в сторону?

А.: 20. Таке трапляється часто, але закінчується все добре.

П.: 21. Ваш чоловік знає про вашу схильність до ризику?

А.: 22. Так.

П.: 23. Як він до неї ставиться і щоб він сказав, якби ви потрапили в небезпечну ситуацію?

А.: 24. Він нічого не сказав би, а просто схватив би мене за руки і витягнув.

П.: 25. Але в нього немає можливості схватити вас за руку, тому що він знаходиться далеко від вас. Що йому говорить його внутрішній голос, коли він бачить ваші кроки (рис. 1)? Знаючи про вашу схильність до ризику, міг би ваш чоловік сказати: «А., ти постійно ходиш по лезу ножа. Ти втрачаєш більше ніж отримуєш»?

А.: 26. Він би крикнув мені: «Куди ти йдеш? Повертайся назад». Мій чоловік не розуміє, чому я постійно знаходжу ризиковані ситуації і мотиви для ризикованої поведінки. Він вважає, що можна відкласти рішення, обміркувати його, а потім поступити найкращим чином. Він відкладає всі справи «на потім», а в мене є внутрішнє бажання зробити їх прямо зараз.

П.: 27. Ви піддаєтеся своєму «хочу», внутрішній впевненості, готовності до чогось?

А.: 28. Моя внутрішня готовність полягає в тому, що саме зараз все буде добре, а потім я не знаю, як буде.

П.: 29. Ви боїтеся, що більше не буде можливості діяти?

А.: 30. Так, адже може зникнути бажання щось робити. Доки є потреба і готовність, необхідно діяти.

П.: 31. Чого ви більше побоюєтеся: необережності вчинку чи неможливості здійснити його пізніше?

А.: 32. Я боюся чогось не встигнути.

П.: 33. Можливо вам важко розмежовувати важливі справи з неважливими? Можливо, у вас немає ієрархії вчинків?

А.: 34. Я намагаюся свої справи розподіляти по важливості, але іноді, особливо це стосується почуттів, я можу послідувати за внутрішнім поривом. Якщо я щось відчуваю, то намагаюся про це сказати відразу.

П.: 35. Чи завжди ваші внутрішні пориви пов'язані з позитивом? Можливо ви поспішаєте розповісти про щось негативне, що вас турбує, адже потім не буде такої можливості?

А.: 36. Частіше мої пориви пов'язані з позитивом, але буває і негативна валентність. Існують речі, про які необхідно сказати, адже вони можуть перетворитися у внутрішню напругу, а тоді весь позитив очорняється. Я

намагаюся виражати негативні відчуття так, щоб не образити людину. Мені не хочеться йти на конфлікт, але іноді мої слова звучать жорстко, тому що по іншому не може бути.

Узагальнювальний науковий аналіз фрагментів психокорекційної роботи. Представлені фрагменти стенограм показують можливості роботи з неавторським малюнком, що об'єктивує регресивні тенденції психіки протагоністів.

В роботі з протагоністом М. аналіз фрагмента стенограми показує значимість лібідного об'єкта, та амбівалентне ставлення до батька (кт-т 4,6), потребу в ризику (кт-т 2,7,8,10), прояви регресії (кт-т 11,12). Інтерпретація в діагностико-корекційному процесі дає змогу об'єктивувати прояви поведінки М. та розкрити глибинні передумови регресивних тенденцій психіки.

Наведений **фрагмент стенограми роботи з протагоністом А.** ілюструє проблему гармонізації свого внутрішнього світу й стосунків з іншими людьми (зокрема з власним чоловіком) (кт-т 10). Дисгармонія виражається у тенденції до руйнування взаємин через регресію (кт-т 7,11,12,27,2836), прагнення до ризику (кт-т 2,5,6,26), страху (кт-т 32). Психоаналітична інтерпретація психолога сприяє усвідомленню протагоністом деструкцій психіки у взаєминах з чоловіком та схильність блокувати власну самореалізацію через прояви регресії.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, пізнання регресії в процесі глибинної корекції за методом активного соціально-психологічного навчання, дає можливість суб'єкту до самоаналізу, розширенню самосвідомості, розв'язанню внутрішньої суперечності психіки.

Література

1. Бондаревська Л.Л., Стасько О.Г. Сутність значущих переживань у ракурсі психодинамічної теорії // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. Наук. Праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. - №29(53) 480с.
2. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання : навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Вища школа, 2004. – 679 с.
3. Критический словарь психоанализа Чарльз Райкрофт www.koob.ru/raikroft_ch/krit_slovar_psihoanaliza
4. Мелоян А.Э. Психоаналитические термины и понятия: словарь-справочник для студентов психологических факультетов. – Славянск: СГПУ, 2006. – 212с
5. Лапланш Ж. Словарь по психоанализу /Ж. Лапланш, Ж. Понталис: пер. с фр. Н. С. Автономовой. – М.: Высшая школа, 1996. – 623 с.
6. Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2003. – 656 с.
7. Педченко О.В. Глибинно-психологічні витоки релігійної віри та їх пізнання у процесі активного соціально-психологічного навчання: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.В.Педченко. – Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.
8. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика/ Т.С.Яценко Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2006. – 382с.
9. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції. – К.: Либідь, 1996.-264с.
10. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей / Т. С. Яценко. – К. : Вища школа, 1987. – 110 с.

Резюме. В статті розкриваються поняття регресії та пізнання її засобами глибинної корекції за методом активного соціально-психологічного навчання. **Ключові слова:** регресія, глибинна корекція, метод активного соціально-психологічного навчання.

Резюме. В статье раскрываются понятия регрессии и познания ее средствами коррекции за методом активного социально-психологического обучения. **Ключевые слова:** регрессия, глубинная коррекция, метод активного социально-психологического обучения.

© 2012

З.С. Сепчева (г. Измаил)

О. М.Полянничко (г. Киев)

О. В.Царькова (г. Мелитополь)

АКТИВНОЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ОБУЧЕНИЕ И ЕГО РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ

Постановка проблемы. Практическая психология имеет свой предмет исследования, определенные достижения и нераскрытый потенциал. Особенности усилия в данном направлении прилагала академик Национальной Академии педагогических наук Украины, доктором психологических наук, профессор Т. С. Яценко в разработанной ею теории и практике активного социально-психологического обучения (АСПО).